

การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยอในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

The Preservation and Inheritance of The Yong traditional dance
in Pasang district. Lamphun province.

กานติมา สุตจะดา

รศ.ดร.ทิพวรรณ ทังมั่งมี

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การจัดการศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Kantimanune@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของชาวยอง 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สังคม และวัฒนธรรมของชาวยอง และศิลปะการแสดงฟ้อนยอ ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตลอดจนคุณค่า และสภาพปัญหาของศิลปะการแสดงฟ้อนยอในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยอในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนให้ดำรงคงอยู่สืบไป ซึ่งเป็นการศึกษาภาคเอกสารและภาคสนามใช้วิธีการสำรวจทางกายภาพ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลของชุมชน และศิลปะการแสดงฟ้อนยอ ทำการวิเคราะห์ รวมทั้งเก็บข้อมูลความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากประชาชนและนักวิชาการ รวมถึงผู้สืบทอดศิลปะการแสดงฟ้อนยอ

ผลการศึกษาพบว่าศิลปะการแสดงฟ้อนยอเป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวยอง ซึ่งมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสืบทอดกันมาช้านาน จึงสร้างรูปแบบทางวัฒนธรรมของชาวยองขึ้นมาในรูปของการฟ้อนรำ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกันของชาวยองและเผยแพร่ให้ปรากฏแก่คนทั่วไป แต่ปัจจุบันศิลปะการแสดงฟ้อนยอเริ่มไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ หรือชาวบ้านในชุมชนมากนัก มีเพียงตามสถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนวัดป่าซางเท่านั้นที่คงยังสืบทอดศิลปะการแสดงฟ้อนยอ เมื่อมีงานประจำปีหรืองานสำคัญต่างๆ จึงควรมีแนวทางในการวิธีการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยอในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อให้ยังคงคุณค่า และรักษาวัฒนธรรมของชาวยองให้ยังคงอยู่ต่อไป ซึ่งในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายนั้น ควรได้รับการให้ความร่วมมือของชุมชนเข้ามามีส่วนสนับสนุนด้วย

คำสำคัญ: ศิลปะการแสดงฟ้อนยอ. ป่าซาง. ไทยง

ABSTRACT

The study aims to (1) study historical background of Yong people (who settled in Pasang district. Lamphun province). including history. society. culture and the performing arts called “Forn Yong” (Yong traditional dance) (2) identify values as well as problems of Forn Yong traditional performing arts in Pasang area (3) propose the guidelines in preservation and inheritance of Yong traditional dance for the next generations of Yong people in Pasang district. Lamphun province. The study methodology consists of document study and field study by exploring, observing and interviewing.

The study found that Yong traditional dance. one of the Yong cultural identities. is created to express this ethnic identity to the outside world as well as to get the spirit of Yong people together. However. there is a limited amount of Yong people in Pasang who interested in learning this kind of traditional dance. The proper guideline in preservation and inheritance of Yong traditional dance is to make the Yong community in Pasang aware the value of their cultural identity as well as participate in passing this traditional dance to the next generations.

Keywords: Forn Yong. Yong traditional dance. Tai Yong. Pasang

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติจริงอยู่กันเป็นเนืองนิจจนทำให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้นๆ เฉกเช่นเดียวกับศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์ไว้ ด้วยภูมิปัญญาความเชื่อ ความศรัทธาที่ปฏิบัติแล้วเกิดความร่วมมือเย็นในหมู่ชน จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการสั่งสมที่ยาวนาน อาจจะมีทั้งที่ถูกต้องหรือผิดเพี้ยนไปจากเดิม ทั้งนี้เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในปัจจุบัน ในการถ่ายทอดศิลปะการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ดนตรีพื้นบ้าน (รุจน์รุจ มีเหล็ก.2548 : 1) ศิลปวัฒนธรรม การฟ้อนรำ และการศิลปะการแสดงล้านนาเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรล้านนา เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคี และความมั่นคงของความเป็นอาณาจักรโบราณแห่งนี้ อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจร่วมกันของชาวล้านนาเป็นปัจจัยให้คนล้านนาได้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม มีคุณธรรมเพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมสมควรที่จะต้องรักษา และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของเราอย่างจริงจัง ศิลปะการแสดง “ฟ้อน” ในล้านนา ซึ่งดินแดนล้านนานั้น หมายถึง ดินแดนที่ประกอบด้วย เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา

ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และลำพูน อาณาจักรล้านนาถูกสร้างขึ้น ในช่วง พ.ศ. 1839 – 1898 โดยการรวมเอาเมืองต่างๆ เข้าไว้เป็นปึกแผ่น และแบ่งอำนาจหน้าที่ของแต่ละหัวเมืองแตกต่างกัน โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ในสมัยอาณาจักรล้านนารุ่งเรืองถึงขีดสุดพ.ศ. 1898 – 2068 พื้นที่ด้านตะวันออกได้รวมเมืองแพร่ และเมืองน่าน ด้านใต้ลงไปสู่รบกับกรุงศรีอยุธยา ยึดเมืองชายแดนไว้ช่วงระยะหนึ่ง ส่วนทางด้านเหนือแผ่อำนาจครอบคลุมรัฐฉานดังเช่น เชียงตุง เมืองนาย สิบสองพันนา และเมืองยอง (รัตนะ ตาแปง. 2555 : 2 -3)

ไทยอง หรือชาวยอง เป็นกลุ่มคนเชื้อสายไทลื้อกลุ่มหนึ่ง อาศัยอยู่เมืองยอง ซึ่งมีชื่อเป็นภาษาบาลีว่า “มหายังคนคร” เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองเจงจ้าง (เมืองเชียงช้าง) ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐฉานในประเทศสหภาพเมียนมาร์ อีกทั้งยังพบชาวยองอาศัยกระจายไปในเขตสิบสองปันนาในมณฑลยูนนานของจีน และในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอีกด้วย สำหรับคนไทลื้อเมืองยองในประเทศไทย “คนยอง” หรือที่คนไทยเรียกกันต่อมาว่า “ไทยอง” นี้ เป็นชื่อที่รู้จักกันมากขึ้นในภาคเหนือหลังจาก พ.ศ. 2348 เมื่อกลุ่มไทลื้อเมืองยองอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน – เชียงใหม่ (โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2551 : 1) โดยเฉพาะจังหวัดลำพูนมีกลุ่มชนชาวยองกระจายตัวอยู่ทั่วจังหวัด โดยเข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอป่าซางจังหวัดลำพูนมากที่สุด จึงมีร่องรอยมรดกวัฒนธรรมเหลืออยู่ เช่น สังคม วัฒนธรรม พิธีกรรม และศิลปะการฟ้อนยอง เป็นต้น อีกทั้งยังมีภาษาพูดของชาวยองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอีกด้วย(นราธิป ทับทันและชินศักดิ์ ตัณฑกุล. 2560:251)

ศิลปะการแสดงฟ้อนยอง เป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวยอง เป็นศิลปะการแสดงที่ใช้แสดงในงานบุญ มีจำนวนท่ารำทั้งหมด 16 ท่า แต่ละท่ามีความหมายที่เกี่ยวข้องกับการบ่งบอกความเป็นตัวตน และการเข้ามาอยู่ในล้านนา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย. 2549 : 10.) เริ่มปรากฏในดินแดนภาคเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น (ฟ้อนยอง) ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพขส.) ของโรงเรียนวชิรป่าซางร่วมกับสภาตำบลนครเจดีย์ และกรรมการสตรีตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวยอง (ไทลื้อจากเมืองยอง) เนื่องจากพื้นที่อำเภอป่าซางประชากรส่วนใหญ่มิใช่เชื้อสายไทลื้อเมืองยองหรือเรียกว่า "คนยอง" ซึ่งมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนสืบทอดกันมาช้านานดังนั้นจึงสร้างรูปแบบทางวัฒนธรรมของชาวยองขึ้นมาในรูปของการฟ้อนรำ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกันของชาวยองและเผยแพรให้ปรากฏแก่คนทั่วไป โดยได้นำคณะผู้ทำโครงการไปศึกษา และเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงของชาวยองทั้งสิบสองปันนา และประเทศพม่า ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมา ท่ารำ และศิลปะการแสดงอื่นๆ ของชาวยอง พอกลับมาก็นำศิลปะการแสดง

พ่อนยงมาถ่ายทอด และเผยแพร่ให้แก่ กลุ่มสตรีตำบลนครเจดีย์ และนักเรียนโรงเรียนวรป่าซาง ถือว่าในช่วงนั้นศิลปะการแสดงพ่อนยงได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป และตามสถานศึกษาเป็นอย่างมาก มีการนำมาจัดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชานาฏศิลป์ และมีจัดอบรมเกี่ยวกับศิลปะการแสดงพ่อนยงของกลุ่มวิชานาฏศิลป์อยู่ตลอดทุกปี รวมทั้งกลุ่มสตรีตำบลนครเจดีย์ก็ได้้นำศิลปะการแสดงพ่อนยงออกเผยแพร่อยู่ตลอด(โรงเรียนวรป่าซาง สภาตำบลนครเจดีย์ และกรรมการสตรีตำบลนครเจดีย์. 2535 : 12)แต่ปัจจุบันศิลปะการแสดงพ่อนยงเริ่มไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ หรือชาวบ้านในชุมชนมากนัก มีเพียงตามสถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนวรป่าซางเท่านั้นที่ก็ยังสืบทอดศิลปะการแสดงพ่อนยง เนื่องจากยังคงอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนของกลุ่มโรงเรียนมัธยมในเขตอำเภอป่าซาง เมื่อมีงานประจำปีหรืองานสำคัญต่างๆ ทางหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัด จะเชิญนักเรียนจากโรงเรียนวรป่าซางไปแสดงอยู่ตลอดจากปัญหาของการศิลปะการแสดงพ่อนยงซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกถึงตัวตนของ ชาวยอง เริ่มเลือนหายไป และไม่มีผู้สืบทอด มีเพียงแค่สถานศึกษาเท่านั้นที่ยังคงสืบทอดอยู่ เนื่องจากอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง “การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงพ่อนยงในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงพ่อนยงในเขตพื้นที่อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นที่คาดหวังว่า ผลการศึกษาครั้งนี้ จะสามารถเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงพ่อนยงให้แก่ชุมชนชาวยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของชาวยอง รวมทั้งศึกษาประวัติความเป็นมา สังคม และวัฒนธรรมของชาวยองในดินแดนประเทศไทยโดยทั่วไป
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สังคม และวัฒนธรรมของชาวยอง และศิลปะการแสดงพ่อนยง ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
3. เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงพ่อนยงในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนให้ดำรงคงอยู่สืบไป

วิธีการวิจัย

รูปแบบงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทด้านประวัติความเป็นมา สังคม และวัฒนธรรมของชาวยองโดยทั่วไปในประเทศไทย รวมทั้งศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะสังคม และวัฒนธรรมของและศิลปะการแสดงพ่อนยง ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงพ่อนยงในเขตอำเภอป่าซาง

จังหวัดลำพูน ให้ดำรงคงอยู่สืบไป โดยใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง ความพยายามที่จะรักษาสภาพของวัตถุให้คงอยู่ในสภาพเดิม โดยกำจัดสาเหตุของการเสื่อมสภาพ เพื่อหยุดยั้ง หรือชะลอการเสื่อมสภาพ และป้องกันไม่ให้วัตถุเสื่อมสภาพต่อไปซึ่งรวมถึงการควบคุมดูแลรักษาวัตถุให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมไม่เป็นอันตรายต่อวัตถุด้วยการอนุรักษ์มีผลทำให้เกิดความเข้าใจอดีต และเข้าใจวัตถุมากขึ้นโดยทำให้หลักฐานที่มีอยู่ บนวัตถุปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน และสงวนรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อการศึกษาและสาธารณะได้ชื่นชม นอกจากนี้บทบาทของการอนุรักษ์ยังต้องทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความปรารถนาที่จะเข้าถึงเพื่อชื่นชมศึกษาศิลปะโบราณวัตถุ กับความจำเป็นของขบวนการสงวนรักษา ทั้งนี้เพื่อให้ มรดกทางวัฒนธรรมได้อยู่รอดไปถึงอนาคตเพื่อคนรุ่นต่อไปด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์มีความรวม 2 ประการคือ

(1) การอนุรักษ์เชิงป้องกัน (Preventive conservation) เป็นขบวนการป้องกันและดูแลรักษาวัตถุให้ปลอดภัยจากอันตรายที่อาจเกิดจากสิ่งแวดล้อม และจากการกระทำของมนุษย์

(2) การอนุรักษ์เชิงปฏิบัติการ (Curative conservation) เป็นการปฏิบัติการต่อวัตถุเพื่อกำจัดปัจจัยหรือสาเหตุของการเสื่อมสภาพและยับยั้งไม่ให้วัตถุเสื่อมสภาพต่อไป

แนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมยังรวมถึงการอนุรักษ์พัฒนาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนในชุมชนและสังคมซึ่งมีวิธีการดังนี้

(1) ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้ว และยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อไป

(2) ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม

(3) รณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

(4) ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในประเทศ และระหว่างประเทศโดยการใช้ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นโดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม สนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางโดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ

(5) สร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และ การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติ และมีผลโดยตรงของความ เป็นอยู่ของทุกคนโดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุ และผลอย่างรอบคอบ และรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้เกิดความเข้าใจตระหนักในคุณค่าคุณประโยชน์และ ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและการจัดกิจกรรมทาง วัฒนธรรมต่างๆ

(6) จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรมเพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ผลงานเพื่อให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับการดำเนินชีวิตทั้งนี้สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมมาก ยิ่งขึ้นด้วย

(7) เสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นโดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านผู้ ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ที่มีการยกย่อง ประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเหมาะสม กับการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนเพราะวัฒนธรรมเป็นสมบัติหรือมรดกร่วมของ ชุมชนโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการใช้ให้ชุมชนเข้ามามีการบริหารจัดการ วัฒนธรรมของตนเองหลักการดังกล่าวประกอบด้วยสามองค์ประกอบ คือตัว วัฒนธรรมมีความสำคัญ ต่อชุมชนอย่างไร การบริหารจัดการด้วยวิธีการอะไรและมีส่วนร่วมของชุมชนแบบใดอย่างไร การศึกษาวิจัยจะต้องร่วมกันหาคำตอบกับชุมชนการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมจะบรรลุวัตถุประสงค์ ตามเป้าหมายต้องอาศัยกระบวนการ การทำงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ร่วมกันเป็นหมู่คณะทำงานร่วมกัน เก็บข้อมูลร่วมกันเป็น กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลเป็นต้นการศึกษาวิจัย แบบมีส่วนร่วมนี้ จะทำให้ชุมชนได้มีประสบการณ์ใน การทำงานเมื่อสิ้นสุดการศึกษาวิจัยชุมชน สามารถจัดการบริหารวัฒนธรรมของตนเองได้

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีพื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยแบ่งการศึกษาอยู่ 2 กลุ่มประกอบด้วย โรงเรียนวชิรป่าซาง และตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (1) ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ ศิลปะการแสดงฟ้อนยอง และผู้เกี่ยวข้อง (2) กลุ่มตัวอย่างและวิธีการคัดเลือกตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 คณะกรรมการพัฒนาสตรี ครู อาจารย์โรงเรียนวชิรป่าซาง ลำพูน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจงใจ (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สังคม วัฒนธรรม และศิลปะการแสดงฟ้อนยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย นักวิชาการท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนาสตรี ซึ่งมีผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ (1) นักวิชาการในท้องถิ่นจำนวน 2 คน คือ 1) นางเลไลย์ กิตติวรรณ ครูโรงเรียนวชิรป่าซาง 2) นายขยัน พงศ์ดา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน (2) คณะกรรมการพัฒนาสตรี จำนวน 2 คน คือ 1) นางสุพรรณ นาคะป่า 2) นางจันทร์ฉาย ทาระวรรณ กลุ่มที่ 2 ประชาชน ผู้นำชุมชน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจงใจ (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงฟ้อนยองซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการพัฒนาสตรี ครู อาจารย์โรงเรียนวชิรป่าซาง ลำพูน ซึ่งมีผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ (1) คณะกรรมการพัฒนาสตรี จำนวน 2 ท่าน คือ 1) นางสุพรรณ นาคะป่า 2) นางจันทร์ฉาย ทาระวรรณ (2) ครู อาจารย์โรงเรียนวชิรป่าซาง ลำพูน จำนวน 2 คน คือ 1) นางเลไลย์ กิตติวรรณ 2) นายประเสริฐ นันตา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการเก็บ และรวบรวมข้อมูล คือ การใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสำรวจ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาศิลปะการแสดงฟ้อนยอง ท่ารำ ความหมายของท่ารำ คุณค่า และสภาพปัญหาของการสืบทอด เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยอง

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร

การศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร (Document Study) ของการศึกษาวិทยานิพนธ์ เรื่อง “การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” โดยการทำการค้นคว้า ทบทวนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะการแสดงฟ้อนยอง ประวัติศาสตร์ชาวยอง สภาพสังคม วัฒนธรรม และประวัติความเป็นมา ท่ารำของศิลปะการแสดงฟ้อนยองในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตลอดจนทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อย่างเหมาะสม

การเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นการรวบรวมข้อมูลถึงคุณค่า และสภาพปัญหาต่อการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม รวมทั้งการศึกษาท่ารำ ดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง โอกาสที่ใช้ในการแสดง โดยใช้ข้อมูลดังนี้ (1) การสังเกตการณ์ และการสำรวจ (Observation & Survey) ทำการบันทึกข้อมูล และภาพเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะการแสดงฟ้อนยอ ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน (2) การสัมภาษณ์ (Interview) ทำการศึกษานันทิกข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าและสภาพปัญหาของศิลปะการแสดงฟ้อนยอ รวมทั้งการศึกษาท่ารำ ดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง โอกาสที่ใช้ในการแสดง

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) และการสังเคราะห์ (Synthesis)

ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Description Analysis) ประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการดังนี้ (1) จัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งภาคเอกสาร และภาคสนามที่เกี่ยวกับศิลปะการแสดงฟ้อนยอ ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน รวมทั้งวิเคราะห์คุณค่า และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงฟ้อนยอ ในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนและ (2) สังเคราะห์ และเสนอวิธีการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงฟ้อนยอเพื่อให้ยังคงคุณค่า และรักษาวัฒนธรรมของชาวยองให้ยังคงอยู่ต่อไป

สรุปผลการวิจัย และการอภิปรายผล

การศึกษาในครั้งนี้สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

(1) ศึกษาชุมชน และศิลปะการแสดงฟ้อนยอ ศึกษาคุณค่า และวิเคราะห์สภาพปัญหาของศิลปะการแสดงฟ้อนยอในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ชาวไทยยอง เป็นกลุ่มคนเชื้อสายไทลื้อกลุ่มหนึ่ง อาศัยอยู่เมืองยอง ซึ่งมีชื่อเป็นภาษาบาลีว่า “มหายังนคร” เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองเจงจ้าง (เมืองเชียงช้าง) ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นชื่อที่รู้จักกันมากขึ้นในภาคเหนือหลังจาก พ.ศ. 2348 เมื่อกลุ่มไทลื้อเมืองยองอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน – เชียงใหม่ โดยเฉพาะจังหวัดลำพูนมีกลุ่มชนชาวยองกระจายตัวอยู่ทั่วจังหวัด โดยเข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอป่าซางจังหวัดลำพูนมากที่สุด จึงมีร่องรอยมรดกวัฒนธรรมเหลืออยู่ เช่น สังคม วัฒนธรรม พิธีกรรม และศิลปะการแสดงฟ้อนยอ เป็นต้น อีกทั้งยังมีภาษาพูดของชาวยองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอีกด้วย

ศิลปะการแสดงฟ้อนยอเริ่มปรากฏในดินแดนภาคเหนือเมื่อปีพ.ศ. 2534 โดยโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น (ฟ้อนยอ) ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพชส.) ของโรงเรียนวชิรป่าซางร่วมกับสภาตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวยอง (ไทลื้อจากเมืองยอง)

เนื่องจากพื้นที่อำเภอป่าซางประชากรส่วนใหญ่มิเชื้อสายไทลื้อเมืองยองหรือเรียกว่า "คนยอง" ซึ่งมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนสืบทอดกันมาช้านานดังนั้นจึงสร้างรูปแบบทางวัฒนธรรมของชาวยองขึ้นมาในรูปของการฟ้อนรำ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกันของชาวยองและเผยแพร่ให้ปรากฏแก่คนทั่วไป โดยได้นำคณะผู้ทำโครงการไปศึกษา และเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงของชาวยองทั้งสองปันนา และประเทศพม่า ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมา ท่ารำ และศิลปะการแสดงอื่นๆ ของชาวยอง พอกลับมาก็นำศิลปะการแสดงฟ้อนยองมาถ่ายทอด และเผยแพร่ให้แก่ กลุ่มสตรีตำบลนครเจดีย์ และนักเรียนโรงเรียนวิชิตปาราชาง ถือว่าในช่วงนั้นศิลปะการแสดงฟ้อนยองได้รับความสนใจ จากบุคคลทั่วไป และตามสถานศึกษาเป็นอย่างมาก มีการนำมาจัดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชานาฏศิลป์ และมีจัดอบรมเกี่ยวกับศิลปะการฟ้อนยองของกลุ่มวิชานาฏศิลป์อยู่ตลอดทุกปี รวมทั้งกลุ่มสตรีตำบลนครเจดีย์ก็นำศิลปะการแสดงฟ้อนยองออกเผยแพร่อยู่ตลอด



ภาพที่ 1: ศิลปะการแสดงฟ้อนยอง (ท่ารำ)

ที่มา: นางสาวกานติมา สุตจะดา 27 กุมภาพันธ์ 2561

ฟ้อนยองเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ยังบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยยอง แต่ละท่วงท่าลีลาในการแสดงล้วนบ่งบอกถึงควมมีตัวตนของชาวไทยยองเป็นอย่างมาก ฟ้อนยองมีท่ารำทั้งหมด 16 ท่า อาทิ ประกาศศักดิ์ศรี สตรีชาวยอง ผุดผ่องวัฒนธรรม ล้ำเลิศบรรพบุรุษ สูงสุดประเพณี เอื้ออารีมากแท้ เผยแผ่วัฒนธรรม รักล้ำพี่น้อง ชาวยองสามัคคี ไมตรีเป็นเลิศ ประเสริฐฐานบุญ เพิ่มพูนกุศล (ท่า 2 รอบ) ผู้คนรักษาสัตย์ ปฏิบัติความดี และอัญชลิกราบไหว้ ทุกๆท่ารำมีความหมายที่บ่งบอกถึงควมมีตัวตน ทำให้ชาวยองที่อพยพมาอยู่หลายชุมชน รู้สึกเกิดคุณค่าขึ้นในตัวเอง ว่าชาติพันธุ์ของตนมีคุณค่าและอัตลักษณ์อยู่มากมายที่คนรุ่นเก่าได้ทิ้งไว้เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ภูมิใจ ไม่เพียงแคศิลปะการแสดง

เท่านั้น ยังรวมถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชาวยอง การที่ยังคงรักษารักษาวัฒนธรรมประเพณีจะทำให้ความเป็นตัวตนของชาวยองปรากฏให้คนทั่วไป และชาวยองรุ่นหลังเห็นไม่มากนักน้อย ถึงแม้ว่าจะมีวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามา ถ้าหากยังคงอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไว้ก็ไม่สามารถทำให้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมของเราจางหายไปได้ แต่ปัจจุบันด้วยสภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจในการสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หันไปสนใจการแสดงที่ได้รับอิทธิมาจากตะวันตก และนิยมนำการแสดงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน เป็นต้น มาทำการแสดงแทน มีเพียงโรงเรียนวชิรป่าซางเท่านั้นที่ยังคงรักษา และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยองอยู่

(2) ศึกษาเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากการศึกษาทั้งภาคเอกสาร และภาคสนาม รวมถึงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการพัฒนาสตรี ครูโรงเรียนวชิรป่าซาง ผู้นำชุมชน และประชาชน พบว่า ศิลปะการแสดงฟ้อนยองเป็นการแสดงพื้นท้องถิ่นที่ควรได้รับการสืบทอด สืบสาน และอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่กับชาวยองต่อไป เนื่องจากเป็นศิลปะการแสดงที่บ่งบอกคุณค่า ความมีตัวตนของชาวไทยยองที่อพยพมาจากรัฐฉานประเทศพม่า โดยการที่จะอนุรักษ์ สืบสานศิลปะการแสดงไว้ได้ควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถนำมาปรับใช้ในการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยอง เนื่องจากการที่จะอนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไว้ได้ จะต้องเกิดจากการเห็นคุณค่า และการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ถ้าเกิดไม่มีชุมชนในการสืบทอดศิลปะการแสดงฟ้อนยองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวยองอาจจะจางหายไปจากชุมชนได้

(3) เสนอรูปแบบ และวิธีการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อให้ยังคงคุณค่า และรักษาวัฒนธรรมของชาวยองให้ยังคงอยู่ต่อไป

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงฟ้อนยองในเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อให้คงคุณค่า และรักษาวัฒนธรรมของชาวยองให้คงอยู่ ผู้ศึกษาจึงได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อถามความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ จากประชาชน และภาคเอกสารโดยใช้หลักแนวคิดและทฤษฎีในการช่วยจัดการการแก้ปัญหา โดยผู้ศึกษาได้นำแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน มาใช้ในการแก้ปัญหา อีกทั้งยังนำความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ ของประชาชนมาใช้ในการแก้ปัญหาให้ศิลปะการแสดงฟ้อนยองยังคงอยู่กับชาวไทยยองสืบไป

จากการศึกษาทั้งภาคเอกสาร ภาคสนาม รวมถึง ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการพัฒนาสตรี ครูโรงเรียนวชิรป่าซาง ผู้นำชุมชน และประชาชน โดยผู้ศึกษาได้พิจารณา และมีแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงฟ้อนยอง คือ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากภาคประชาชนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์ รักษา เหตุเพราะว่า ประชาชน

ในเขตอำเภอป่าซาง และชาวไทยองที่อพยพมาจากรัฐฉานประเทศพม่าเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม และมีส่วนเกี่ยวข้องในที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในเขตชุมชน เช่น การจัดสัมมนา หรือ จัดอบรมเกี่ยวกับศิลปะการแสดงฟ้อนยองให้กับประชาชนมากขึ้น เพื่อเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการเสริมสร้างและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาของตนเองอย่างเต็มที่ ควรมีการยกย่องประกาศเกียรติคุณเพื่อให้ปราชญ์ชาวบ้านมีความภูมิใจ และมีกำลังใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของตนเองสืบไป อีกทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงฟ้อนยอง ที่ไม่เพียงให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงฟ้อนยองเท่านั้น ยังให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา สังคม และวัฒนธรรม ให้ประชาชนคนรุ่นใหม่ หรือแม้กระทั่งผู้สูงวัยได้มีกิจกรรมทำยามว่าง ได้มีกิจกรรมที่มีประโยชน์ ได้ความรู้ได้ทำ ได้รู้ถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่ติดตัวมา ดังนั้น การที่จะดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากไม่ว่าจะกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องการกับอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชน จะต้องเกิดจากการเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ที่มีเอกลักษณ์ และประวัติศาสตร์อันยาวนาน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ถ้าเกิดไม่มีชุมชนในการสืบทอดศิลปะการแสดงฟ้อนยองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวยองอาจจะจางหายไปจากชุมชนได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ปราชญ์ชาวบ้าน ควรผลักดันในการเสริมสร้างและผลักดันศักยภาพของปราชญ์ชาวบ้านออกมา ให้เล็งเห็นถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการไม่อนุรักษ์รักษารากเหง้า และศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงตัวตนของชาวไทยอง ที่ออกแบบมาเป็นรูปแบบศิลปะการแสดงฟ้อนรำก็จะเลือนหายไป

References

โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551).

“ไทยอง ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน”. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551).

“ไท ยอง ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน”. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ไทในล้านนา: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยอง ไทลื้อ ไทใหญ่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นราธิป ทับทัน และชินศักดิ์ ตัณติกุล. (2560). “ปริทัศน์การศึกษาว่าด้วยชาติพันธุ์ไทยวน”.

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย. (2549). “สืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชาวยอง รากเหง้า ความเคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลง”. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โรงเรียนวชิรป่าซาง สภาดำบลนครเจดีย์ และคณะกรรมการพัฒนาสตรี. (2535). “การอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น; ฟ็อนยอง”. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ครองช้าง.

รุจน์รุ้ง มีเหล็ก. (2548). “ฟ็อนสาวไหม: กรณีศึกษาครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์และครูคำ กาไวย์ ศิลปินแห่งชาติ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นาฏยศิลป์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตนะ ตาแปง. (2555). “การศึกษาและผลงาน บัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ช่างฟ็อนล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาวัฒนธรรมศึกษา) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.